

DANIËL VANACKER

«Een averechtse liberaal. Leo Augusteyns en de liberale arbeidersbeweging. Van activist tot antifascist. Leo Augusteyns en het Vlaams-nationalisme»

Gent, Academia Press/Liberaal Archief, 2008,
752 p. in 2 volumes.

De Antwerpenaar Leo Augusteyns krijgt in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* een notitie van net geen volledige pagina. Daaruit leren we dat deze liberale mutualist voor de Eerste Wereldoorlog flamingant was, activist werd tijdens de Eerste Wereldoorlog en tussen beide wereldoorlogen actief bleef in het Vlaams-nationalisme, maar er door zijn antifascisme en de verdediging van de democratie een aparte positie innam. Daniël Vanacker, vooraanstaand specialist van het activisme, heeft aan de figuur van Augusteyns een lijvige biografie gewijd, waarin vooral zijn rol als voorman van de liberale arbeidersbeweging in de schijnwerpers wordt geplaatst. Het hele eerste en dikste deel (442 p.) van het tweeluik is eraan gewijd. Augusteyns verschijnt als een kundige organisator, die erin slaagde van de liberale, antiklerikale mutualiteit met de toepasselijke naam

9 Voyez à titre d'exemple : DANIELE FRABOULET, *Quand les patrons s'organisent : stratégies et pratiques de l'Union des industries métallurgiques et minières, 1901-1950*, Villeneuve d'Ascq, Presses universitaires du Septentrion, 2007.

‘Help U Zelve’ de marktleider te maken in het Antwerpse mutualistische landschap. Dat was zijn belangrijkste activiteit in de Antwerpse liberale arbeidersbeweging, die ook een sterke coöperatieve tak ontwikkelde, vakbonden telde en een eigen politieke partij had, de Liberale Volkspartij, die Leo Augusteyns vertegenwoordigde in het parlement.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog namen Leo Augusteyns leven en loopbaan een andere wending door zijn engagement in het activisme en de Raad van Vlaanderen. Hij werd na de Eerste Wereldoorlog veroordeeld voor verklikking, maar kreeg na politieke interventies eerherstel. Augusteyns vond en bleef vinden dat hij onrechtvaardig behandeld was, steunde acties voor amnestie en werkte nauw samen met August Borms en katholieke flaminganten. Augusteyns speelde een aanzienlijke rol in Borms’ verkiezing in 1928. Hij trad toe tot het Vlaamsche Front, maar bleef geloven in de godsvredegedachte en ont-popte zich hoe langer hoe meer als een antifascist en verdediger van de democratie. Deze stellingnames deden Augusteyns opschuiven naar links en vooral in de tweede helft van de jaren 1930 stond hij dicht bij de communisten. Tijdens de Tweede Wereldoorlog speelde hij geen vooraanstaande rol meer. Hij kreeg wel een uitkering van de Bormscommissie. Na de bevrijding betaalde Augusteyns het ontvangen geld terug. Hij overleed op 15 december 1945 op 75-jarige leeftijd, een gebeurtenis die in de liberale krant *Het Laatste Nieuws* in vijf lijnen gemeld werd.

De verschillende aspecten van de carrière van Leo Augusteyns en de verrassende

wendingen, worden uitgebreid en in detail uiteengezet in de twee volumes van de biografie van Daniël Vanacker. Het werk is gebaseerd op grondig bronnenonderzoek. De auteur kon gebruik maken van fondsen bewaard op het Liberaal Archief, het Maçonniek Studien- en Documentatiecentrum van het Groot-oosten van België (Augusteyns was lid van de loge Marnix van Sint-Aldegonde), het stadsarchief Antwerpen, het Rijksarchief Beveren (gerechtelijke politie), het AMVC, het OCMW-Antwerpen en het Algemeen Rijksarchief. Verder haalde de auteur veel informatie uit gedrukte bronnen zoals brochures maar vooral kranten en weekbladen. Dit bronnenonderzoek levert een heel gedetailleerd overzicht op, niet alleen van de levensloop van Augusteyns, maar ook van de wederwaardigheden, verwezenlijkingen, successen, de ruzies en de conflicten in de organisaties waar Augusteyns bij betrokken was of die hij leidde. Informatief is het boek een ware goudmijn.

De nadruk op de vele nieuwe feiten is tegelijk een nadeel: de auteur heeft gekozen voor een beschrijvende biografie en een gedetailleerde reconstructie van de geschiedenis in een Belgisch kader, eerder dan voor een problematiserende aanpak vanuit een bredere historiografische vraagstelling. Dat is de zwakte van dit lijvige werk. Dat kan het best worden geïllustreerd aan de hand van het eerste deel, dat handelt over Leo Augusteyns’ rol in de liberale arbeidersbeweging. Dit deel is het meest vernieuwend omdat daaruit blijkt dat enerzijds de liberale arbeidersbeweging geenszins marginaal was in Antwerpen en dat het anderzijds zeer goed mogelijk was een arbeidersbeweging

te funderen op basis van antiklerikalisme, vrijdenken en liberale principes. De liberale arbeidersbeweging in Antwerpen was tot aan de Eerste Wereldoorlog de meerdere van de socialisten, waar ze zich, zoals de katholieke arbeidersbeweging, tegen afzette. Liberalen bleken organisatorisch op ongeveer dezelfde manier tewerk te gaan als de socialisten : de opbouw van een conglomeraat van organisaties, die aan de directe noden van de arbeiders appelleerden. Vooral op het vlak van de mutualiteiten was dit een succes. De geschiedenis die hier van Help U Zelve wordt geschetst vult onze kennis over het liberale mutualisme op het einde van de 19^{de} eeuw in belangrijke mate aan en nuanceert het beeld over de visie op de sociale politiek van de liberalen.

Deze revisie van het liberalisme is in de Europese historiografie al een tijdje aan de gang. Nederland is een goed voorbeeld : naast de pioniersstudie van Siep Stuurman uit 1992 die de hele 19^{de} eeuw bestrijkt, kan worden verwezen naar het boek van D.J. Wolffram uit 2003, waarin de specifieke sociale positie van het radicale liberalisme theoretisch en praktisch wordt uiteengezet. In België komt dit onderzoek nu pas goed op gang. Jasmien Van Daeles biografie van Louis Varlez, die mee door het Liberaal Archief werd uitgegeven, was een voorloper en heel recent publiceerde Jeffrey Tyssens over de sociale opvattingen binnen de vrijmetselarij, die het liberalisme beïnvloedden. In het nieuwe onderzoek over mutualiteiten wordt afgestapt van een klassieke politieke benadering en wordt de onderlinge hulp vanuit nieuwe vraagstellingen benaderd : mutualiteiten worden bijvoorbeeld gezien als één van de partijen op een markt van zorgaanbieders.

Van deze nieuwe evoluties en de eruit voortvloeiende vraagstellingen maakt de auteur geen gebruik, waardoor hij een kans mist om de vele nieuwe inzichten in een ruimer perspectief te plaatsen, een aanpak die de positie van Augusteyns dan weer beter tot zijn recht zou laten komen. Na de lectuur van deze boeken blijft de lezer toch met een enigszins onvoldaan gevoel achter : er werden heel veel feiten verzameld over Augusteyns, maar de grote lijnen komen wat weinig uit de verf.

Het tweede boekdeel over het activisme en de gevolgen ervan, lijdt minder aan dit euvel : de auteur is heel goed vertrouwd met deze kwestie, wat hem in staat stelt de grote lijnen beter uit de verf te doen komen. Leo Augusteyns komt naar voren als een origineel figuur in het Vlaams-nationalisme, vooral dan door zijn antifascisme en principiële verdediging van de democratie. Hij stond kritisch tegenover het VNV en de voorhoedepraktijken die het Vlaams-nationalisme kenmerkten. Dat belette hem niet om tijdens de Tweede Wereldoorlog niet alleen een vergoeding te aanvaarden van de Bormscommissie, maar ook nog met August Borms samen te werken. Kennelijk was zijn antifascisme niet onvoorwaardelijk en woog het niet op tegen zijn onvrede over de Belgische staat die hem in zijn ogen onrechtvaardig had gestraft na de Eerste Wereldoorlog. Augusteyns antifascisme had wat meer diepgaand mogen worden geanalyseerd. Augusteyns maakte overwegend een klassenanalyse van het fascisme, waardoor de afwijzing ervan als antidemocratisch een specifiek karakter kreeg. Het ging niet zozeer om een verwerpen van het fascisme op grond van abstracte overwegingen : Augusteyns beschouwde het fascisme

als een systeem dat het grootkapitaal toeliet de belangen van de arbeiders te miskennen. Dat was een stelling die opgang maakte in andere geledingen van de arbeidersbeweging, maar ook kon gehoord worden bij bepaalde linkse liberalen. In die zin is er sprake van ideologische continuïteit met de 19^{de} eeuw. Augusteyns zette zich verder sterk af tegen het corporatisme en bekleedde hiermee een uitzonderlijke positie in het Vlaams-nationalisme. Bij nader toezien was hij echter geen tegenstander van elke vorm van corporatisme : hij kon zelfs beperkte vormen van belangenvertegenwoordiging aanvaarden. Hiermee sloot hij aan bij wat leefde binnen delen van de liberale partij : ook hier is dus sprake van continuïteit. Deze continuïteitsvraag wordt niet expliciet aan de orde gesteld.

De politiek-ideologische debatten waar Leo Augusteyns positie innam, die toelaten om hem ideologisch wat preciezer te situeren, blijven onderbelicht, behalve dan wat de Vlaamse kwestie betreft. Nu is dat op het eerste gezicht geen onoverkomelijk bezwaar : Augusteyns was immers niet in de eerste plaats een ideoloog of een bouwer van grote ideologische systemen, al had hij wel ideologisch doorzicht. Ideologie is echter niet enkel een kwestie van coherent systeemdenken, maar is ook werkzaam op individueel niveau in wisselwerking met de maatschappelijke en politieke context en wordt beïnvloed door concrete ervaringen, wat ook de incoherentie van ideologieën verklaart. Het is op het tweede niveau dat ideologie in Augusteyns biografie relevant is en een licht werpt op de wereld van de Vlaams-nationalisme in het interbellum. Augusteyns' afwijzing van het fascisme en (autoritaire)corporatisme was als een

reflex, ingegeven door zijn liberale en antiklerikale opvattingen, die de meeste Vlaams-nationalisten niet met hem deelden. Het ging om een ideologische waterscheiding, die ervoor zorgde dat Augusteyns zich nooit kon vereenzelvigen met de fascistische ideologie. Het belette hem echter niet samen te werken met figuren die zich wel met het fascisme identificeerden of vergoedingen te aanvaarden van de door de nazibezetter geïnspireerde Bormscommissie. Hier speelden persoonlijke rancune en het verlangen naar compensatie voor een zijns inziens onterechte veroordeling voor verklikking. De bewoordingen en argumentatie die hij koos om die onrechtvaardigheid aan te klagen lijken sterk op de klachten van veroordeelde collaborateurs – of van diegenen die namens hen het woord voerden – na de Tweede Wereldoorlog. Die persoonlijke wrok tegen de Belgische staat, die vaak genoemd wordt om de fascisering van delen van de Vlaamse beweging te verklaren, leidde bij Augusteyns dus niet tot het verloochenen van zijn democratische en antifascistische opvattingen, wel tot daden die daarmee moeilijk in overeenstemming te brengen zijn.

De opdeling van het werk in twee volumes, het eerste over de voortrekker van de liberale arbeidersbeweging, het tweede over de activist en collaborateur, doet enigszins afbreuk aan de originaliteit van de figuur van Leo Augusteyns. Het gaat immers niet om twee gescheiden werelden, zoals de opdeling suggereert, het is precies de (partiële) continuïteit tussen beide werelden die van Augusteyns een interessant figuur maakt.

Dirk Luyten